

Innowacje w płatnościach detalicznych jako wyzwanie dla banków centralnych

Nadesłany: 10.05.15 | Zaakceptowany do druku: 14.07.15

Anna Iwańczuk-Kaliska*

Celem artykułu jest ocena znaczenia innowacji w płatnościach detalicznych dla banków centralnych jako instytucji odpowiedzialnych za stabilność i sprawność krajowych systemów płatniczych. W analizie wykorzystano informacje zawarte w literaturze oraz raportach Banku Rozrachunków Międzynarodowych, a także wyniki badania ankietowego przeprowadzonego przez autorkę w 2013 r. wśród banków centralnych 11 państw. W artykule określono, na czym polegają innowacje w płatnościach, a także odniesiono się do nich jako przedmiotu zainteresowania ze strony banków centralnych. Następnie przedstawiono formy ingerencji banków centralnych w organizację i regulację procesów płatności detalicznych oraz podjęto próbę odpowiedzi na pytania, czy i dlaczego innowacje w płatnościach stanowią wyzwanie dla banków centralnych, a także jaki mogą mieć wpływ na realizację ich zadań.

Słowa kluczowe: innowacje, system płatniczy, usługi płatnicze, bank centralny.

Innovations in Retail Payments as a Challenge for Central Banks

Submitted: 10.05.15 | Accepted: 14.07.15

The purpose of this article is to assess the importance of innovations in retail payments for central banks as the institutions responsible for stability and efficiency of national payment systems. The analysis is based on the information contained in the literature, reports of the Bank for International Settlements and the results of a survey conducted by the author in 2013 among central banks of 11 countries. The article defines what constitutes innovations in payments, as well as refers to them as the object of interest of central banks. This is followed by a short description of forms of central banks' interference in the organization and regulation of retail payment processes. It attempts to answer the question whether and why innovations in payments pose a challenge for central banks, and how they may affect the implementation of their tasks.

Keywords: innovations, payment system, payment services, central bank.

JEL: G21, G23, G28, O30

* **Anna Iwańczuk-Kaliska** – dr hab., Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Katedra Pieniądza i Bankowości.

Adres do korespondencji: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Katedra Pieniądza i Bankowości, al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań; e-mail: anna.iwanczuk@ue.poznan.pl.

1. Wprowadzenie

Banki centralne pełnią ważne funkcje w systemie płatniczym. Dzięki nim mogą wpływać na rynek płatności i wyznaczać kierunki jego rozwoju. Z drugiej strony innowacje, które pojawiają się w obszarze płatności detalicznych, stawiają przed bankami centralnymi szereg wyzwań. Wyzwania te mają związek z zadaniami banków centralnych jako organizatorów procesów płatności międzybankowych, a także instytucji nadzorujących systemy płatności. Według opublikowanego w 2012 r. raportu Komitetu ds. Systemów Płatności i Rozrachunku działającego pod auspicjami Banku Rozrachunków Międzynarodowych (BIS, 2012a) banki centralne dużą wagę przypisują monitorowaniu i analizie zmian w płatnościach detalicznych, których źródłem są innowacje, szczególnie w kontekście zapewnienia skutecznego nadzoru.

Celem niniejszego artykułu jest ocena znaczenia innowacji w płatnościach detalicznych dla banków centralnych jako instytucji, które są odpowiedzialne za stabilność i sprawność krajowych systemów płatniczych. Badania oparto na informacjach zawartych w fachowej literaturze oraz raportach Banku Rozrachunków Międzynarodowych. Wykorzystano także wyniki badania ankietowego przeprowadzonego przez autorkę w 2013 r. wśród banków centralnych 11 państw. Na tej podstawie zamierzano zweryfikować hipotezę, według której innowacje w płatnościach detalicznych wymagają stałej obserwacji ze strony banków centralnych oraz podejmowania działań dostosowawczych w różnych obszarach ich działalności.

2. Pojęcie i istota innowacji w płatnościach detalicznych

Pojęcie innowacji może być definiowane w różny sposób. Określa się nią na przykład wprowadzenie nowego produktu lub zastosowanie nowego rozwiązania, które wiąże się z tworzeniem wartości (szerzej: Antonides, Amesz i Hulscher, 1999). Termin „innowacja” jest zazwyczaj stosowany w kontekście rewolucyjnych zmian w myśleniu, produktach lub procesach. Może on jednak być również wiązany ze zmianami o charakterze ewolucyjnym, które w perspektywie dłuższego czasu są oceniane jako „milowy krok” w danym obszarze (OECD i Eurostat, 2008). Rozprzestrzenianie się nowych rozwiązań określane jest mianem „dyfuzji innowacji” (Rogers, 2003).

Innowacje w usługach finansowych są współcześnie w dużym stopniu efektem dostępności nowoczesnych technologii. Mogą one odnosić się do instrumentów finansowych lub dotyczyć systemu finansowego jako całości (Marcinkowska, 2012). Kluczowym elementem innowacji w płatnościach detalicznych jest zmiana, która zwiększa wartość z punktu widzenia zarówno klienta, jak i instytucji świadczącej usługę płatniczą. Innowacje w tym obszarze obejmują nie tylko nowoczesne rozwiązania technologiczne wykorzy-

stywane w świadczeniu usług płatniczych, ale także ulepszenia w zakresie organizacji procesu płatności. Innowacje występujące w płatnościach mają więc zróżnicowany charakter (Harasim, 2013a).

Za innowacje uznaje się przede wszystkim zastosowanie technologii mobilnej, internetowej oraz zbliżeniowej w inicjowaniu płatności oraz przekazywaniu informacji płatniczej (szerzej: Mikulska, 2012; Polasik i Maciejewski, 2009). Ponadto za zmianę jakościową o charakterze innowacyjnym można uznać przyjęcie wspólnych standardów instrumentów płatniczych w ramach koncepcji Jednolitego Obszaru Płatności w Euro (szerzej: Borcuch, 2012; Tochmański, 2007). Innowacja w płatnościach detalicznych jest definiowana jako nowy lub znacząco ulepszony instrument, rozwiązanie lub system, który osiągnął znaczący udział w rynku detalicznych usług płatniczych lub przynajmniej ma potencjał, aby go osiągnąć (BIS, 2012a).

W obszarze płatności ważne jest odróżnienie innowacji dotyczących usług płatniczych i procesu ich realizacji od innowacji o charakterze systemowym. Nowości produktowe (usługowe) i procesowe są wynikiem aktywności poszczególnych dostawców, którzy mogą decydować się na proinnowacyjne inwestycje w celu uzyskania przewagi na rynku nad swoimi konkurentami. Zmiany systemowe są wprowadzane dzięki wspólnym wysiłkom wielu uczestników rynku płatności i wymagają więcej czasu (szerzej: Edgar, Dunn and Company, 2009; Schanz, 2006). Dotyczą one głównie rozwiązań instytucjonalnych i infrastrukturalnych.

Głównymi czynnikami zewnętrznymi wpływającymi na proinnowacyjne zachowania dostawców usług płatniczych są: rozwój technologii, wymagania odbiorców usług płatniczych oraz udogodnienia instytucjonalne. Warto w tym miejscu dodać, że zachowania odbiorców usług płatniczych są często kształtowane przez czynniki wewnętrzne, w tym strategię cenową dostawców usług płatniczych wykorzystujące cechy rynku dwustronnego (szerzej: Harasim, 2013a).

Do wewnętrznych determinant działań uczestników rynku na rzecz innowacyjności można zaliczyć między innymi współpracę między dostawcami infrastruktury płatniczej, która umożliwia podział kosztów inwestycyjnych oraz popularyzację standardów. Ze względu na efekty sieciowe występujące na rynku usług płatniczych standaryzacja pomaga osiągnąć tzw. masę krytyczną, a także może tworzyć stabilne podstawy do wchodzenia na rynek nowych podmiotów (Górka, 2009).

Istotnych danych na temat innowacji w płatnościach detalicznych dostarcza raport Komitetu ds. Systemów Płatności i Rozrachunku (BIS, 2012a) opracowany na podstawie badań przeprowadzonych w 22 państwach. Wyróżnione w nim obszary innowacji są bardzo zróżnicowane. Dotyczą one zarówno urzędów, technologii i kanałów dostępu do usług płatniczych, jak i poszczególnych etapów procesu płatności. W raporcie zwrócono uwagę, że na rynku detalicznych usług płatniczych istnieje duża liczba nowych

rozwiązań, ale tylko niektóre z nich mają istotny wpływ na jego rozwój. Ponadto większość innowacji została opracowywana pod kątem specyfiki rynku krajowego, a tylko nieliczne mają międzynarodowy zasięg. Innowacje usługowe skupiają się na przyspieszeniu przetwarzania płatności poprzez skrócenie czasu potrzebnego do zainicjowania płatności oraz umożliwienie rozrachunku w czasie rzeczywistym lub zbliżonym do rzeczywistego. Wyniki raportu pokazują, że w wielu krajach siłą napędową wprowadzonych dotychczas innowacji była integracja finansowa. Stanowiła ona podstawę działań rządów oraz stwarzała nowe możliwości biznesowe na rozszerzonym rynku.

W raporcie zidentyfikowano prawdopodobne kierunki zmian w systemach płatniczych, których źródłem są innowacje w detalicznych usługach płatniczych. Zaliczono do nich zacieranie się różnic między urządzeniami dostępowymi i kanałami dostępu do usług płatniczych oraz wzrost zastosowania technologii zbliżeniowej. Podobnie jak w innych publikacjach, zwrócono uwagę na potęgowany przez handel elektroniczny wzrost zapotrzebowania na płatności internetowe odpowiadające potrzebom użytkowników w aspekcie bezpieczeństwa i efektywności (por. Leinonen, 2008) oraz wzrost roli pozabankowych, globalnych dostawców usług płatniczych oferujących innowacyjne rozwiązania dla płatności transgranicznych (por. Bradford i in., 2009; Hoenig, 2007).

Ponadto można określić inne ważne konsekwencje innowacji w płatnościach. Są nimi:

- wzrost znaczenia podmiotów niebankowych jako pośredników w płatnościach krajowych (szerzej: BIS, 2014),
- rozwój systemów płatności tworzonych z wyłączeniem infrastruktury bankowej,
- wzrost skomplikowania procesów płatności pod względem technologicznym i organizacyjnym, potęgujący asymetrię informacji,
- powstanie warunków do rozwoju pieniądza elektronicznego i wirtualnego.

3. Innowacje w płatnościach jako przedmiot zainteresowania banków centralnych

Innowacje pojawiające się współcześnie w obszarze płatności nie zawsze dotyczą bezpośrednio systemu bankowego. Nasuwa się więc pytanie o ich znaczenie dla banku centralnego w kontekście realizacji jego ustawowych zadań. Odpowiedź jest związana z odpowiedzialnością banku centralnego za funkcjonowanie krajowego systemu płatniczego jako całości. Odpowiedzialność ta jest konsekwencją znaczenia bezpiecznego i sprawnego systemu płatniczego dla utrzymania stabilności finansowej, zapewnienia zaufania publicznego do pieniądza krajowego oraz wspierania rozwoju gospodarczego.

W warunkach innowacji w płatnościach detalicznych szczególnej uwagi ze strony banków centralnych wymagają w tym kontekście następujące kwestie:

- ciągłość działania pozabankowej infrastruktury systemu płatniczego,
- ryzyko i koszty ponoszone przez wszystkich uczestników rynku usług płatniczych,
- powiązania infrastrukturalne i instytucjonalne między uczestnikami procesów płatności w skali międzynarodowej.

Stabilność systemu płatniczego wymaga zapewnienia ciągłości działania wszystkich ważnych elementów jego infrastruktury poprzez środki zapobiegawcze o charakterze organizacyjnym, technicznym i personalnym. Świadomość jej uzależnienia od zastosowanej technologii oraz czynników zewnętrznych, takich jak klęski żywiołowe i ataki terrorystyczne, doprowadziła do przyjęcia przez banki centralne wielu państw tzw. procedury *business continuity* w odniesieniu do infrastruktury płatniczej (Beau i Woefel, 2004; Noyer, 2006).

Wśród zadań banków centralnych wymienia się zapewnienie bezpiecznej i sprawnej cyrkulacji pieniądza bez ponoszenia nadmiernych kosztów przez uczestników obrotu pieniężnego. W interesie banku centralnego jest w związku z tym ocena innowacji w płatnościach detalicznych z punktu widzenia ich wpływu na bezpieczeństwo, sprawność i efektywność rynku usług płatniczych (Bossone i Cirasino, 2001). Wiąże się z tym zagadnienie promocji rozwoju technologicznego i instytucjonalnego w celu zaspokojenia potrzeb płatniczych w rozwijającej się i otwartej gospodarce.

Ze względu na krajowy charakter systemów płatniczych nadzór nad nimi ma zasadniczo również wymiar krajowy. Rosnąca integracja rynków finansowych oraz potrzeba rozliczeń transgranicznych sprawiają, że powstają powiązania między systemami płatniczymi widoczne w międzynarodowych mechanizmach płatności. Współzależności między systemami powodują, że znaczenia nabiera współpraca międzynarodowa w zakresie nadzoru nad systemami płatności (Chapman, 2008).

4. Formy ingerencji banków centralnych w organizację procesów płatności

Przyjmując za w pełni uzasadnione zaangażowanie banku centralnego w funkcjonowanie systemu płatniczego, warto zidentyfikować formy ingerencji banków centralnych w organizację i regulację procesów płatności detalicznych. W odniesieniu do poszczególnych państw zestawiono je w tabeli 1. W zdecydowanej większości analizowanych państw bank centralny jest zaangażowany operacyjnie w funkcjonowanie systemów płatności detalicznych, pomimo że nie zawsze jest ich właścicielem lub operatorem (Kokkola, 2010). Wynika to z powiązania infrastrukturalnego systemów płatności detalicznych i wysokokwotowych. Zwłaszcza banki centralne pełnią funkcję dostawców infrastruktury rozrachunkowej (jako właściciele i operatorzy systemów płatności wysokokwotowych).

Państwo	Rola operacyjna			Rola katalizatora					Rola nadzorczy i regulatora		
	właściciel	operator	dostawca infrastruktury rozrachunkowej	przewodniczenie grupom sektorowym	uczestnictwo w grupach sektorowych	udział w grupach sektorowych nastawionych na innowacje	promocja innowacyjnych instrumentów płatniczych	promocja interoperacyjności	nadzorowanie systemów płatności	nadzorowanie rynku usług płatniczych	wydawanie regulacji w zakresie instrumentów płatniczych
Australia			X		X	X			X	X	X
Belgia		X	X		X				X		X
Brazylia		X					X	X	X	X	X
Chiny	X	X	X		X		X	X	X	X	X
Francja				X	X	X	X	X	X	X	X
Holandia			X	X	X	X	X	X	X		X
Hongkong SAR			X	X	X	X	X	X	X	X	X
Indie	X	X	X				X	X	X	X	X
Japonia		X	X		X	X	X		X		
Kanada			X	X	X						
Korea		X	X	X				X	X	X	X
Meksyk	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X
Niemcy	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
Polska			X		X	X	X	X	X		
Rosja	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
RPA			X	X	X	X	X	X	X	X	X
Singapur			X	X	X	X	X	X	X	X	X
Szwajcaria			X	X	X	X			X		
Szwecja			X		X	X	X	X	X		
Turcja		X							X		
USA	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Wielka Brytania					X				X		
Włochy	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X
EBC			X	X	X	X	X	X	X	X	X

Tab. 1. Zaangażowanie banków centralnych w obszarze płatności detalicznych. Źródło: BIS (2012). *Innovations in Retail Payments*. Bank for International Settlements, Committee on Payment and Settlement Systems.

Banki centralne wnoszą istotny wkład w rozwój form i sposobów realizacji płatności detalicznych poprzez inicjowanie i koordynowanie działań rozwojowych, prowadzenie badań i analiz w zakresie płatności detalicznych, doradztwo w zakresie projektowania i prowadzenia systemów płatności oraz dostosowywanie regulacji prawnych do zmian w płatnościach i wymagań innowacyjnych rozwiązań. Wykorzystują do tego udział w zarządzaniu systemami płatności oraz grupach roboczych ds. płatności. Do zadań większości współczesnych banków centralnych należy aktywny udział w formułowaniu strategii rozwoju krajowego systemu płatniczego. Strategia ta obejmuje wizję jego funkcjonowania w przyszłości oraz plan działań zmierzających do jej urzeczywistnienia. W strategii ważne miejsce zajmuje implementacja standardów ustalanych na szczeblu międzynarodowym (BIS, 2012b).

Ważną formą ingerencji z punktu widzenia innowacji pojawiających się w płatnościach detalicznych jest nadzorowanie systemów płatności i rynku usług płatniczych oraz wydawanie regulacji dotyczących instrumentów płatniczych. Rozwiązania instytucjonalne w tym zakresie są pochodną umiejscowienia nadzoru nad rynkiem finansowym w banku centralnym lub poza nim. Z tą formą ingerencji wiąże się zagadnienie regulowania rynku usług płatniczych detalicznych realizowanych z udziałem konsumentów (szerzej: Harasim, 2013b).

5. Wyzwania dla banków centralnych w warunkach dyfuzji innowacji w płatnościach

Wprowadzanie i rozprzestrzenianie się innowacji w płatnościach bez wątpienia stanowi wyzwanie dla banków centralnych. Potwierdzają to między innymi wyniki badań przeprowadzonych przez autorkę w formie ankiety skierowanej do dyrektorów departamentów lub innych jednostek organizacyjnych banków centralnych odpowiedzialnych za funkcjonowanie systemu płatniczego i nadzorowanie systemów płatności. Badaniem ankietowym objęto wybrane państwa, których bank centralny należy do Komitetu ds. Systemów Płatności i Rozrachunku działającego przy Banku Rozrachunków Międzynarodowych (CPSS) oraz Polskę. Odpowiedzi uzyskano z pięciu państw Unii Europejskiej oraz sześciu państw spoza UE. Mogą one być podstawą stwierdzenia, iż innowacje w płatnościach są bezpośrednim lub pośrednim źródłem wyzwań dla banków centralnych (tabela 2).

Różnice w środowisku instytucjonalnym i regulacyjnym funkcjonowania oraz celach, strategiach i instrumentach banków centralnych są źródłem zróżnicowanego wpływu innowacji w płatnościach detalicznych na działalność poszczególnych banków centralnych. Niemniej jednak można w tym zakresie dokonać pewnych uogólnień (BIS, 2012a):

- banki centralne zazwyczaj deklarują duże zainteresowanie innowacjami w płatnościach detalicznych, ze względu na ich znaczenie dla bezpieczeństwa i efektywności systemów płatności oraz krajowego systemu płatniczego;

- banki centralne wspierają wykorzystanie efektywnych i bezpiecznych metod płatności, a zwłaszcza promują stosowanie bezgotówkowych elektronicznych instrumentów płatniczych;
- w wielu krajach pojawienie się innowacyjnych rozwiązań w płatnościach detalicznych było przesłanką reformy w nadzorowaniu systemów płatności;
- banki centralne dużo uwagi poświęcają instytucjom niebankowym zaangażowanym w realizację płatności detalicznych, również w sytuacji, gdy nie sprawują nad nimi bezpośredniego nadzoru;
- w wielu państwach banki centralne przyczyniły się do wprowadzenia nowych regulacji w odniesieniu do innowacji w obszarze płatności detalicznych;
- banki centralne, które są operatorami systemów płatności detalicznych, dokonały ich unowocześnienia, wykorzystując innowacje technologiczne.

Państwo	Wzrost znaczenia podmiotów niebankowych jako pośredników w płatnościach	Rozwój pozabankowych systemów płatności	Wzrost zastosowania skomplikowanych technologii w płatnościach	Rozwój pieniądza elektronicznego	Innowacje w zakresie elektronicznych instrumentów płatniczych
Australia			X		X
Brazylia	X	X		X	X
Francja		X	X		
Holandia	X	X		X	X
Kanada					
Meksyk	X			X	X
Polska	X		X		X
Szwajcaria			X		
Szwecja					
Turcja					X
Włochy	X	X	X	X	X

Tab. 2. Zmiany w płatnościach detalicznych stanowiące wyzwanie dla banku centralnego. Źródło: badanie ankietowe przeprowadzone przez autorkę w 2013 r.

Reakcja banków centralnych na innowacje powinna w krótkiej perspektywie skupiać się na kilku kwestiach. Pierwszą z nich jest dostęp do informacji o wdrażanych innowacjach, a także planach ich wprowadzenia. Informacje te powinny obejmować zarówno dane statystyczne, jak i aspekty technologiczne i organizacyjne zmian w mechanizmach płatności. Pozwoli to uniknąć przecenienia lub niedoceny ich konsekwencji. Podstawowe wyzwania w tym zakresie wiążą się z (Iwańczuk-Kaliska, 2014):

- dostosowaniem systemów gromadzenia danych statystycznych do nowych instrumentów i systemów płatności (również tych, które znajdują się w fazie pilotażowej);

- pozyskaniem dostępu do publicznych i prywatnych źródeł informacji na podstawie istniejących regulacji prawnych;
- zapewnieniem wpływu na obowiązki sprawozdawcze uczestników rynku wobec banku centralnego w obszarze funkcjonowania systemu płatniczego;
- dostosowaniem jakości danych do metod identyfikacji luk regulacyjnych w obszarze bezpieczeństwa i przeciwdziałania oszustwom w płatnościach;
- standaryzacją kluczowych pojęć w celu zapewnienia porównywalności danych w skali międzynarodowej;
- zwiększeniem doświadczenia personelu w zakresie technologicznych elementów innowacyjnych produktów lub nawiązaniem współpracy z innymi, specjalistycznymi organami władzy lub ekspertami zewnętrznymi w tym zakresie;
- organizacją i finansowaniem badań analitycznych oraz innych prac badawczych związanych z funkcjonowaniem systemu płatniczego.

Celem powyższych działań jest likwidacja braków w zakresie informacji, których świadomość ze strony banków centralnych potwierdzają przeprowadzone badania (tabela 3). Ich wyniki wskazują na niedostateczne informacje posiadane przez niektóre banki centralne w zakresie emisji i stosowania pieniądza elektronicznego oraz działalności dostawców usług płatniczych. Problem ukrytych i nieraportowanych transakcji płatniczych realizowanych w skali globalnej poza sektorem bankowym podkreślony został również w raporcie Capgemini (2014, s. 5).

Państwo	Emisja i stosowanie pieniądza elektronicznego	Działalność dostawców usług płatniczych	Transgraniczne świadczenie usług płatniczych	Nie zidentyfikowano braków w informacji
Australia	X	X		
Brazylia	X	X		
Francja				X
Holandia				X
Kanada				X
Meksyk	X			
Polska		X		
Szwajcaria				X
Szwecja		X		
Turcja	X		X	
Włochy				X

Tab. 3. Zidentyfikowane przez banki centralne luki w informacji. Źródło: Badanie ankietowe przeprowadzone przez autorkę w 2013 r.

Innowacje w płatnościach powinny być uwzględniane przez banki centralne w procesie koordynacji rozwoju obrotu bezgotówkowego. Wpisuje się to w ich zaangażowanie w formułowanie strategii rozwoju systemu płatniczego, w której uwzględnia się podejmowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu finansowemu. Innowacje stwarzają dla banków centralnych nowe możliwości rozwiązania tego problemu (Thorat, 2012). Zadaniem banku centralnego jest również wzmacnianie przejrzystości kosztowej metod płatności. Jej brak ma bowiem negatywne konsekwencje dla efektywności systemu płatniczego (Górka, 2010). Szczególna rola banku centralnego w tej kwestii jest związana z działaniami na rzecz standaryzacji i interoperacyjności różnych systemów płatności w celu podnoszenia efektywności systemu płatniczego jako całości, przy uwzględnieniu problemu ryzyka.

Dla banku centralnego ważnym wyzwaniem związanym z innowacjami w płatnościach jest weryfikacja zakresu i instrumentów nadzoru nad systemami płatności. Ważne jest, aby nadzorem były objęte wszystkie mechanizmy płatności detalicznych, których skala działalności i profil ryzyka mają wpływ na właściwe funkcjonowanie systemu płatniczego oraz utrzymanie zaufania do waluty i bezgotówkowych instrumentów płatniczych.

Ocena skuteczności nadzoru wymaga zwrócenia uwagi na fakt, że w niektórych państwach nadzór nad instytucjami płatniczymi wykorzystującymi innowacje w płatnościach jest realizowany poza bankiem centralnym. Tymczasem działalność niektórych z tych instytucji nie polega w rzeczywistości wyłącznie na świadczeniu usług płatniczych, ale obejmuje również prowadzenie systemu płatności (jako operator). Taki mechanizm płatności jest wyłączony z nadzoru sprawowanego przez bank centralny. Stosowane w odniesieniu do niego instrumenty nadzoru są wówczas niedostosowane do generowanego ryzyka. Może to prowadzić do powstania niebezpiecznej luki w nadzorze w kontekście stabilności finansowej. Ponadto w kwestii organizacji nadzoru warto rozważyć postulat wzmocnienia dotychczasowej współpracy między bankami centralnymi. Wymaga tego rosnąca rola pozabankowych mechanizmów płatności transgranicznych oraz banków i innych instytucji świadczących usługi płatnicze w skali globalnej.

Poza wymienionymi powyżej zagadnieniami wyzwania dla banków centralnych związane z innowacjami w płatnościach detalicznych dotyczą również takich obszarów ich działalności jak:

- komunikacja z uczestnikami rynku w ramach polityki informacyjnej dotyczącej funkcjonowania krajowego systemu płatniczego i jego powiązań z systemami płatniczymi innych państw;
- edukacja w zakresie bezpieczeństwa płatności realizowanych przy wykorzystaniu innowacyjnych instrumentów i systemów płatności.

Duże znaczenie dla banków centralnych mają również regulacje, które mogą przyspieszać wprowadzanie innowacji w płatnościach (BCG, 2014). Uwagę należy zwrócić szczególnie na planowaną nowelizację Dyrektywy w sprawie usług płatniczych w zakresie umożliwienia dostępu do rachunku

bankowego i udzielania niezbędnych informacji przez bank niezależnym licencjonowanym dostawcom usług płatniczych. Zmiana ta może przyczynić się do rozwoju usług inicjowania płatności oferowanych przez instytucje niebankowe opierające swoją działalność na wykorzystaniu nowoczesnych technologii (Szpringer i Szpringer, 2014).

Innowacje w płatnościach detalicznych stanowią wyzwanie nie tylko dla banków centralnych poszczególnych państw, ale również dla Europejskiego Banku Centralnego jako kluczowego elementu Eurosystemu i Europejskiego Systemu Banków Centralnych. EBC pełni kluczową rolę w projekcie Jednolitego Obszaru Płatności w Euro (SEPA) obejmującym państwa UE oraz niektóre znajdujące się poza obszarem Unii, a ponadto jest zaangażowany w nadzór nad systemami płatności w euro. Biorąc pod uwagę najnowsze raporty oraz rekomendacje tej instytucji, można uznać, że ma ona świadomość zagrożeń związanych z rozwojem schematów walut wirtualnych oraz zwiększeniem skali oszustw w płatnościach internetowych wykorzystujących systemy płatności kartowych, ale dokonywanych bez fizycznego użycia kart płatniczych (ECB, 2014; ECB 2015). Z drugiej strony w nowoczesnych rozwiązaniach dostrzega szansę na dalszy krok w usprawnianiu płatności w ramach SEPA poprzez umożliwienie zintegrowanych płatności realizowanych w trybie natychmiastowym.

6. Podsumowanie

Innowacje w płatnościach detalicznych stanowią wyzwanie dla banków centralnych ze względu na odpowiedzialność tych instytucji za systemy płatnicze oraz pełnione funkcje katalizatorów, nadzorców oraz operatorów systemów płatności. Między bankami centralnymi występują istotne różnice w zaangażowaniu w tych trzech obszarach oraz w polityce w zakresie krajowego systemu płatniczego i jego powiązań z systemami płatniczymi innych państw. Z tego względu konsekwencje innowacji dla poszczególnych banków centralnych nie są jednakowe. Ich ocena wymaga indywidualnego podejścia, co wykracza poza zakres niniejszego opracowania.

Rozważania zawarte w artykule wskazują na konieczność wzmocnienia roli banków centralnych jako koordynatorów zmian w procesach płatności oraz weryfikacji zakresu nadzoru nad mechanizmami płatności. Przeprowadzone badania ankietowe pozwalają zauważyć, że zmiany w procesach płatności komplikują wykonywanie zadań banków centralnych wynikających z ich odpowiedzialności za stabilność systemu płatniczego i wymagają dodatkowych czynności w realizacji tych zadań (Iwańczuk-Kaliska, 2014). Warto zwrócić uwagę, że indywidualne banki centralne nie posiadają instrumentów oddziaływania na innowacje w globalnych mechanizmach płatności. W najbliższej przyszłości może się okazać, że takie ograniczenie spowoduje niekontrolowany rozwój globalnych, pozabankowych systemów płatności. Na tej płaszczyźnie uwidacznia się znaczenie instytucji międzynarodowych

stanowiących forum współpracy między bankami centralnymi, które mogą wypełniać lukę instytucjonalną w tym obszarze.

Banki centralne powinny opierać swoje strategie na długoterminowej prognozie otoczenia, w jakim działają, oraz wizji pełnionej roli (Mendzela, 2009). Dlatego w analizie innowacji w płatnościach detalicznych nie powinno się zaniechać badania ich ewentualnego wpływu na wypełnianie funkcji emisyjnej banków centralnych oraz realizację polityki pieniężnej. Wpływ ten można obecnie uznać za nieistotny ze względu na rolę banków centralnych w rozrachunku międzybankowym (prowadzenie rachunków dla banków oraz obsługę systemu płatności międzybankowych), a także rolę systemu bankowego w emisji pieniądza. Jednak biorąc pod uwagę powstawanie systemów płatności opartych na walutach wirtualnych, nie można zakładać, że sytuacja w tym zakresie nie ulegnie zmianie. Waluty te (np. Bitcoin) są bowiem emitowane i transferowane poza systemem bankowym. Zwiększenie skali ich zastosowania w przyszłości może utrudnić osiągnięcie podstawowych celów banków centralnych, a mianowicie stabilności cen, stabilności finansowej oraz stabilności systemu płatniczego (ECB, 2015).

Bibliografia

- Anonides, G., Amesz, H.B. i Hulscher, I.C. (1999). Adoption of Payment Systems in Ten Countries – a Case Study of Diffusion of Innovations. *European Journal of Marketing*, 33 (11).
- BCG. (2014). *Global Payments 2014 – Capturing the Next Level of Value*. Boston Consulting Group.
- Beau, D. i Woefel, G. (2004). The Resilience of Post Market Infrastructures and Payment Systems. Initiatives and Perspectives. *Banque de France, Financial Stability Review*, (5).
- Borcuch, A. (2012). Jednolity Obszar Płatności w Euro (SEPA) – samoregulacja czy odgórną interwencja prawna? *Bezpieczny Bank*, 4 (49), 103–114.
- Bossone, B. i Cirasino, M. (2001). *The Oversight of the Payments Systems: a Framework for the Development and Governance of Payment Systems in Emerging Economies*. The World Bank.
- BIS. (2012a). *Innovations in Retail Payments*. Bank for International Settlements, Committee on Payment and Settlement Systems.
- BIS. (2012b). *Principles for Financial Market Infrastructures*. Bank for International Settlements, Committee on Payment and Settlement Systems.
- BIS. (2014). *Non-banks in Retail Payments*. Bank for International Settlements, Committee on Payments and Market Infrastructures.
- Bradford, T., Hayashi, F., Hung, C., Rosati, S., Sullivan, R.J., Wang, Z. i Weiner, S.E. (2009). Nonbanks and Risk in Retail Payments: EU and U.S. W: E.M. Johnson (red.), *Managing Information Risk and the Economics of Security*. Springer Publishing.
- Capgemini. (2014). *World Payments Report 2014*.
- Chapman, J.T.E. (2008). Policy Coordination in an International Payment System. *Bank of Canada. Working Paper*, (17).
- ECB. (2014). *Card Payments In Europe. A Renewed Focus on Sepa for Cards*. European Central Bank.
- ECB. (2015). *Virtual Currency Schemes – a Further Analysis*. European Central Bank.
- Edgar, Dunn and Company (2009). *Innovation in Payments*. Edgar, Dunn and Company.

- Górka, J. (2009). *Konkurencyjność form pieniądza i instrumentów płatniczych*. Warszawa: CeDeWu.
- Górka, J. (2013). *Efektywność instrumentów płatniczych w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
- Harasim, J. (2013a). *Współczesny rynek płatności detalicznych – specyfika, regulacje, innowacje*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Harasim, J. (2013b). Znaczenie regulacji prawnych dla funkcjonowania rynku płatności. *Zarządzanie i Finanse*, 11 (2), 172–184.
- Hoenig, T.M. (2007). *Central Bank Perspectives on Nonbanks in the Payments Systems*. Referat wygłoszony na: Conference on Nonbanks in the Payments System: Innovation, Competition and Risk. Santa Fe.
- Iwańczuk-Kaliska, A. (2014). *Przemiany systemów płatniczych i ich konsekwencje dla banków centralnych*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Kokkola, T. (2010). *The Payment System. Payments, Securities and Derivatives, and the Role of the Eurosystem*. Frankfurt: European Central Bank.
- Leinonen, H. (2008). *Payment Habits and Trends in the Changing E-landscape 2010+*. Bank of Finland.
- Marcinkowska, M. (2012). Innowacje finansowe w bankach. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica*, (266), 71–96.
- Mendzela, J. (2009). Managing Central Banks for Tomorrow – Practical Challenges. W: J. Mendzela i N. Carver (red.), *Central Bank Management* (s. 3–14). Central Banking Publications.
- Mikulska, A. (2012). Innowacje technologiczne w płatnościach bankowych. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica*, (266), 145–156.
- Noyer, C. (2006). Recent Developments and Policy Challenges Affecting Large-value and Retail Payment Systems in Europe. W: S. Fernández de Lis i F. Restoy (red.), *Central Banks in the 21st Century*. Banco de España.
- OECD i Eurostat. (2008). *Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*. Organisation for Economic Cooperation and Development, Eurostat.
- Polasik, M. i Maciejewski, K. (2009). Innowacyjne usługi płatnicze w Polsce i na świecie. *Narodowy Bank Polski. Materiały i Studia*, (241).
- Rogers, E.M. (2003). *Diffusion of Innovations*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Schanz, J. (2006). *Innovation and Ownership Structure in Payment Systems*. London: Bank of England.
- Szpringer, W. i Szpringer, M. (2014). Nowe zjawiska w regulacji rynku usług płatniczych (wybrane problemy na tle projektu noweli do dyrektywy PSD). *e-mentor*, 4 (56). Pozyskano z: <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/56/id/1128> (3.07.2015).
- Thorat, U. (2012). *Financial Sector Regulation for Growth, Equity and Stability*. BIS Papers, (62).
- Tochmański, A. (2007). Rola banku centralnego we wprowadzaniu SEPA. *SEPA – bankowa rewolucja. Zeszyty BRE Bank – CASE*, (90).